

Oldřich Botlík: Milé děti, v TEXTU 1 žádné homofony nejsou

Cermat letos v přijímacím testu pro sedmáky mimo jiné ověřoval, zda dokážou pracovat s definicí pojmu „homofony“, kterou připravil. Sám se jí ovšem neřídil a svou úlohu tím zcela znehodnotil. Kromě toho je zřejmé, že ve školách bude mít obsahové zaměření úlohy velmi nežádoucí dopady. Část učitelů totiž začne homofony probírat. A také zkoušet žáky, zda si zapamatovali dost příkladů.

Homofony, jichž se týká úloha 14, jsou PODLE DEFINICE CERMATU **slova** nebo **tvary slov**, které stejně slyšíme, ale odlišně zapisujeme: třeba **stesky** a **stezky**. (Dále už nebudu rozlišovat mezi slovem a tvarem slova – smysl zůstane, ale zjednoduší to čtení.) Lingvisté ovšem – na rozdíl od Cermatu – nedefinují homofony (tj. číslo množné), nýbrž homofon (tj. číslo jednotné). Pro ně symbol [steski] označuje jeden konkrétní příklad homofonie, jevu charakterizovaného tím, že stejný záznam výslovnosti odpovídá dvěma či více různým slovům. O symbolu [steski] mluví LINGVISTÉ jako o homofonu. **Definice Cermatu zastírá skutečnost, že slovo je vždy homofonní s jiným slovem – není homofonní samo o sobě. Definice je tedy jazykově neobratná.**

Úloha správně předpokládala, že sedmáci nikdy o homofonech neslyšeli. Měli se řídit definicí uvedenou v TEXTU 2. **Podle definice Cermatu** ovšem symbol [steski] rozhodně homofonem není. Není totiž slovem. Slovem jsou podle ní **stesky** a **stezky**. Hledáte-li podle definice Cermatu homofony, hledáte především SLOVA NAPSANÁ BEZ HRANATÝCH ZÁVOREK. A tam, kde je máte najít, musejí být homofonní SLOVA ALESPŮŇ DVĚ.

Pro sedmáky řešící úlohu 14 je to podobné například hledání synonym. To znají. Synonyma také musejí být slova. Slovo **hezky** však samo o sobě synonymem není – je slovem, které má jako synonymum slovo **pěkný**. Obě slova spolu tvoří dvojici synonym. **Podle definice Cermatu** tvoří slova **stesky** a **stezky** dvojici homofonů – tak ji totiž Cermat zformuloval a potom instruoval žáky, že z ní mají při řešení úlohy vycházet. Přesvědčte se sami.

VÝCHOZÍ TEXTY K ÚLOZE 14

TEXT 1

1. [objeťi]	6. [svadba]
2. [tuška]	7. [pjest]
3. [zbjer]	8. [slepíš]
4. [rospaki]	9. [vímňena]
5. [víška]	10. [zásufka]

(CZVV)

TEXT 2

Homofony jsou slova nebo tvary slov, které znějí stejně, ale píší se odlišně, např. když vyslovíme [steski]¹, může se jednat o slovo *stesky* (tvar slova *stesk*), nebo *stezky* (tvar slova *stezka*). Slova, která se liší pouze velikostí počátečního písmena (např. *slunce* × *Slunce*), se za homofony nepovažují.

¹ V hranatých závorkách se uvádí výslovnost.

(CZVV)

max. 3 body

14 Najděte v TEXTU 1 tři homofony a napište jejich čísla.

Úlohu řešte na základě definice uvedené v TEXTU 2. Chybějící dílčí odpověď nebo zápis jakékoli číslice či jakéhokoli slova, které nevyhovují zadání úlohy, jsou považovány za chybu.

Podle definice uvedené v TEXTU 2 ovšem TEXT 1 nenabízí slova – jen záznamy jejich výslovnosti. Jako o homofonech o nich mluví lingvisté – nikoli však Cermat v definici, kterou se žáci měli řídit. Pokud bychom přesto vyšli Cermatu vstříc a přistoupili na to, že jedním z hledaných **slov** je třeba [víška], pak podle definice, na niž zadání odkazuje, měli žáci hledat **v TEXTU 1** další slova, která se čtou stejně jako [víška], ale píšou odlišně. A taková **slova** tam zjevně nejsou.

Zatímco definice Cermatu důsledně rozlišuje mezi záznamem a slovem, jehož výslovnost záznam zachycuje, vlastní zadání úlohy 14 to nerespektovalo. Z ničeho nic přešlo k pojetí lingvistů, které jsem už vysvětlil. Zadání se ptá na homofony v TEXTU 1, ale žák v něm žádné objekty pojmenované tak v souladu s výchozí definicí nenajde. Správnou odpovědí je tudíž konstatování, že v TEXTU 1 žádné homofony nejsou. **Pokud však sedmáci chtěli v úloze 14 uspět, PODLE POKYNU V ZADÁNÍ nesměli tuto odpověď do záznamového archu napsat.** Cermat jim výslovně zakázal odpovědět správně. Část sedmáků nejspíš uvedla některé z číslic 1, 5 a 8. Ty ovšem zase nevyhovují zadání úlohy, které bylo v testu, a proto **musejí být PODLE POKYNU V ZADÁNÍ považovány za chybu.**

Jinak řečeno, má-li Cermat dodržet své vlastní zadání napsané ve stylu Hlavy XXII, nesmí dát žákům v úloze 14 ani jediný bod – bez ohledu na to, co do záznamového archu napsali. Najít použitelnou a jednoduchou formulaci, která by respektovala definici Cermatu, přitom nebylo nijak obtížné. Mohla znít například takto: **Najděte v TEXTU 1 tři výslovnosti homofonů a napište jejich čísla.** Cermat ji bohužel nepoužil, protože formulaci zadání odbyl a svou práci odbyli také všichni ti, kteří zadání kontrolovali.

Nyní už Cermatu zbývá jediná možnost: vypustit úlohu 14 z posuzování, všechno přepočítat a rozeslat šestiletým gymnáziím správné výsledky jednotného přijímacího testu Český jazyk a literatura. Ty, které gymnázia dostala, totiž při řádném přezkoumání nemůžou obstát.

Závěrečná poznámka

Třeba synonyma jsou opravdu důležitá: ta z nich, která nemají docela totožný význam, jsou v jazyce prostředkem vymezování velmi jemných významových odstínů. Je dobře, že je v jazyce máme, protože nám nám v řeči pomáhají k dorozumívání.

Homofony se v jazyce a řeči vyskytují nezáměrně a občas dokonce dorozumění překážejí. Nejsou k tomu, aby byly využívány, dokonce ani k tomu, aby byly rozpoznávány. Jsou výsledkem jakýchsi shod náhod v historickém hláskovém a pravopisném vývoji. Z homofonů, na které vede nabídka úlohy 14, může rozdílné psaní vnášet do textu nejasnosti hlavně v opravdu hloupých cvičných větách typu „Poutníci obdivovali výšku/vížku kostela Panny Marie ve Lhotě.“

Lingvista Vladimír Šmilauer, na jehož odbornost i zdravý rozum se lze už nejméně 80 let spolehnout, uváděl v příručce pro základní vzdělávání *Nauka o českém jazyku* pouze pojem „slova souzvučná (homonyma)“. A psal, že některá slova mohou být homonymní také jen ve výslovnosti, nikoli v písmě: výška – vížka, písek – Písek.

Úloha předpokládala, že žáci nikdy o homofonech neslyšeli. Kéž by to tak bylo zůstalo!